

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

BANK İŞİ KAFEDRASİ

«MÜASİR MALİYYƏ –KREDİT İNSİTUTLARININ FƏALİYYƏT
İSTİQAMƏTLƏRİ»

FƏNNİ ÜZRƏ TƏDRİS PROQRAMI

Azərbaycan təhsil nazirinin 19.08.2014 tarixli əmri ilə «Müasir maliyyə –kredit insitutlarının fəaliyyət istiqamətləri» fənni üzrə tədris proqramına nəşr hüquqi verilmişdir.

Bakı- 2014

Programı hazırlayan tərtibçilər qrupunun elmi rəhbəri:

i.e.d., professor MƏMMƏDOV Z.F.,

tərtibçilər qrupunun üzvləri:

i.e.n., dos. İbrahimov Z. H.

Fəlsəfə doktoru Abbasbəyli M.A.

FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ»

FƏNNİNİN SAAT ŞƏBƏKƏSİ

№	Mövzular	Auditoriya dərsləri	
		Mühazirə	Məşğələ
1	Giriş. Maliyyə sistemi	2	2
2	Maliyyə bazarı	2	2
3	Qiymətli kağız bazarı və fond birjası	2	2
4	Sığorta sistemi		
5	Bank sistemi	2	2
6	Mərkəzi bankçılıq	2	2
7	Ödəniş Sistemi	2	2
8		2	2
9		2	2
10		2	2
11		2	2
12		2	2
13		2	2
14		2	2
15		2	2
Cəmi			

GİRİŞ

1991-ci il 18 oktyabr tarixində Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdi. 1992-ci il 7 avqust tarixdə «Azərbaycan Respublikasında banklar və bank fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə yanaşı «Azərbaycan Respublikasının «Milli Bankı haqqında» Qanun da qəbul olunmuşdur. Həmin ayın 15-də Azərbaycan Respublikasının milli valyutası – manat tədavülə buraxılmışdır (rublla bərabər). 1994-cü il yanvarın 1-dən manat ölkənin yeganə ödəniş vasitəsi elan olundu.

1995-ci il 12 noyabr tarixdə keçirilən referendumda qəbul olunmuş müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin II bəndində isə pul nişanlarının tədavülə buraxılması və tədavüldən çıxarılması hüququnun yalnız Milli Banka mənsub olması bir daha təsdiq edilmişdir.

1996-cı il 10 iyun tarixdə «Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında», 14 iyun tarixdə isə «Azərbaycan Respublikasında banklar və bank fəaliyyəti haqqında» Qanunlar yeni redaksiyada qəbul edildi. Yeni bank qanunları respublikanın bank sisteminin qabaqcıl dünya bank təcrübəsinə yaxınlaşmasına, kredit təşkilatlarının yaradılmasına imkan yaratdı.

Lakin yeniləşən elmi-nəzəri metodlara və müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşmaq məqsədilə, 10 dekabr 2004-cü ildə «Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında» Qanun qəbul edilmişdir. Həmçinin, 16 yanvar 2004-cü ildə qəbul edilmiş «Banklar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunu da 30 mart 2004-cü ildə qüvvəyə minmişdir.

«Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında» 18 mart 2009-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktının qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar olaraq «Azərbaycan Respublikası Milli Bankı» «Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı» adlandırılmışdır.

Azərbaycanda əmanətlərin sığortalanması mexanizmlərinin yaradılması üçün görülən tədbirlərin nəticəsi olaraq 29 dekabr 2006-cı ildə «Əmanətlərin sığortalanması haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi.

Azərbaycanda Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması sahəsində də mühüm işlər həyata keçirilir. Bununla bağlı olaraq, «Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu 25 fevral 2009-cu ildə qüvvəyə minmişdir.

Beləliklə, Azərbaycanda maliyyə-bank industriyasının inkişafının əsas məqsədi - qanunvericilik mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, beynəlxalq standartlara uyğun müasir və rəqabətə dözümlü maliyyə-bank xidmətləri bazarının inkişafı üçün münbit hüquqi bazanın yaradılmasıdır.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində banklar və bank olmayan kredit təşkilatları bank fəaliyyətini Mərkəzi Bankın verdiyi xüsusi razılıq əsasında, depozit əməliyyatları isə yalnız banklar və poçt rabitəsinin milli operatoru tərəfindən həyata keçirilir.

Mərkəzi Bank - pul və valyuta siyasətinin müəyyənləşdirilməsi və həyata keçirilməsi, ödəniş sisteminin tənzimlənməsi və inkişafı, bank nəzarətinin həyata keçirilməsi, dövlətin beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarının saxlanması və idarə edilməsi kimi mühüm strateji dövlət əhəmiyyətli funksiyaları həyata keçirir.

Mərkəzi banklar pul siyasətinin məqsəd və vəzifələrini yerinə yetirmək üzrə maliyyə alətlərindən istifadə edərək bankların fəaliyyətinə təsir edir. Mərkəzi bank açıq bazar əməliyyatı vasitəsilə bankların likvidliyinə və bazarda pul miqdarındakı dəyişikliyə yol açır. Bankların likvidliyində meydana gələn dəyişmələr isə öz növbəsində kredit və fond həcminə təsir edir.

Mərkəzi Bank uçot dərəcəsini və öz əməliyyatları üzrə faiz dərəcələrini müəyyənləşdirir. Mərkəzi Bank uçot dərəcəsini müəyyənləşdirərkən ölkədəki mövcud makroiqtisadi durumu və maliyyə bazarının vəziyyətini nəzərə alır.

Mərkəz Bankı öz əməliyyatları üzrə faiz dərəcələrini pul bazarının likvidlik vəziyyətini nəzərə alaraq özünün açıq bazar, yenidən maliyyələşdirilmə və depozit əməliyyatları üzrə faiz dərəcələrini təsbit etməklə və ya hərraclarda tələb və təklif əsasında müəyyənləşdirir.

Mərkəzi Bank kredit təşkilatlarına məcburi ehtiyatlar saxlamaq barədə göstəriş verə bilər.

Mərkəzi Bank pul siyasətinin məqsədləri kontekstində kredit təşkilatlarının yenidən maliyyələşdirilməsini həyata keçirir. Bu zaman verilən kreditlər dövlət qiymətli kağızları, dövlətin və digər etibarlı emitentlərin qarantiyaları və zəminliyi, xarici valyuta, qızıl, müxtəlif formada qiymətli metallar və digər aktivlərlə təmin olunur. Belə kreditlər 6 aydan çox olmayan müddətə verilir və həmin müddətə uzadıla bilər.

Mərkəzi Bank özünün müəyyən etdiyi şərtlərlə və qarşılıqlı razılaşma əsasında kredit təşkilatlarından depozitlər cəlb edə və kredit təşkilatları tərəfindən aparılan ayrı-ayrı əməliyyatları müvəqqəti məhdudlaşdırma, o cümlədən onların əməliyyatları üzrə faiz dərəcələrinin aşağı və yuxarı hədlərini müəyyənləşdirə bilər.

Öz növbəsində də, banklar tərəfindən bəzi sektorlara kredit açılması, bəzilərinə isə kredit verilməsində rədd siyasəti, I halda sektorun inkişafına yol açar, II halda isə sektorun daralması ilə nəticələnə bilər. Bankların kredit siyasəti şirkətlərin istehsal siyasətinə və mənfəət həcminə birbaşa təsir edir. Hətta banklar şirkətlərin iflasından qurtarmaq imkanlarına malikdirlər.

Ümumiyyətlə, bank kapitalının adekvatlıq əmsalı bankların fəaliyyəti real sektorun tərkibinə daxil olan müəssisələrindən fəaliyyətindən çox fərqlidir:

1) banklar fəaliyyətləri üçün lisenziyanı Mərkəzi Bankdan alır;

2) Bankın təsisçilərinin şəxsi keyfiyyətləri, vicdan və xarakterləri özəl bir araşdırma mövzudur. Məsələn, Azərbaycanda bank inzibətçilərinin mənəvi keyfiyyətləri ilə bağlı tələblər «Banklar haqqında» Qanunda nəzərdə tutulur. Bu da inzibətçilərin «məqbul və lazımı keyfiyyətlərə malik şəxs» və «vətəndaş qüsuruzluğu» göstəricilərinə malik olmasını və bank sistemi üçün daha layiqli namizədlərin seçilməsini şərtləndirir;

3) Lakin, bu çoxluq hududsuz deyil, qanunla tənzimlənir. Məsələn, Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən kommersiya bankları və xarici bankların yerli filialları üçün kapitalın tərkib hissələrini (komponentlərini), habelə bank nəzarəti üzrə Bazel Komitəsinin müəyyən etdiyi prinsiplərə müvafiq surətdə kapitalın adekvatlıq əmsallarını və onların hesablanması qaydalarını «Bank kapitalının və onun adekvatlığının hesablanması qaydaları» müəyyən edir;

4) banklar mal deyil, satınalma gücü istehsal edir. Bankçılıq pul ticarəti deməkdir, yəni ucuz faizə aldığı pulları, daha yüksək faizə sataraq mənfəət əldə edir;

5) banklar rentabellik, likvidlik və riskin bölüşdürülməsi prinsiplərinə çox bağlıdırlar. Banklar əlindəki pulu mümkün olduğu qədər çox fiziki və hüquqi şəxslərə paylamaqla yanaşı kassasındakı aktivlərin müəyyən bir hissəsini likvid formada saxlamaq məcburiyyətindədir. Məsələn, Azərbaycan Mərkəzi Bankın Bankların likvidliyinin idarə olunması haqqında Qaydalar respublikada fəaliyyət göstərən kommersiya banklarının və xarici bankların yerli filiallarının likvidlik riski və likvidliyin idarə olunması üzrə bankların daxili siyasət, qayda və prosedurlarına dair minimum tələbləri müəyyən edir;

6) banklar dövlət orqanları tərəfindən çox ciddi nəzarət altındadırlar. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının «Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdərəlməsinə qarşı mübarizə haqqında» Qanunu - cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı hüquqpozmaların aşkar edilməsi və qarşısının alınması üçün hüquqi mexanizmin yaradılmasına, belə pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə maliyyə sistemindən istifadə olunması imkanlarını istisna edən şəraitin yaradılmasına, bu sahədə dövlətin və cəmiyyətin maraqlarının qorunmasına yönəlmişdir;

7) qanun, banklara kassalarında borclarına qarşı hər an likvid aktivlərinin nisbətini təsbit etdiyi halda, digər müəssisələrdə belə bir məcburiyyət yoxdur;

8) banklar pul yaratmaqla tədaviyə pulun miqdarına təsir edərək qiymət mexanizminə təsir edə bilər, lakin digər müəssisələrin belə bir təsir etmə imkanları mümkün deyildir;

9) Nizamnamə kapitalının həcmi digər şirkətlərə nisbətən çox yüksəkdir. Hazırda, Azərbaycanda yeni bank təsis etmək üçün 10 milyon manat tələb edilir;

10) MB bankların sağlamlaşdırılması və iflası zamanı lazımı tədbirlər və proqramlar hazırlayır. Ona görə də krizis dövründə Mərkəzi Bank öz siyasətini Makroiqtisadi sabitliyin, Bankların və sistem əhəmiyyətli müəssisələrin maliyyə sabitliyinin qorunmasına, habelə İqtisadi artımın dəstəklənməsinə yönəlmişdir. Makroiqtisadi tənzimləmə potensialını və siyasətin çevikliyini artırmaq üçün Mərkəzi Bank haqqında qanuna dəyişikliklər edildi. Edilən dəyişikliklər əsasında Mərkəzi Bank sistem əhəmiyyətli müəssisələr və bankların maliyyə vəziyyətini stabilləşdirmək məqsədilə 2009-cu ildə Ümumi Daxili Məhsulun təxminən 5%-in səviyyəsində

likvidlik inyeksiyası həyata keçirdi. Bu yardım onların xarici borclarının restrukturizasiyasına və maliyyə vəziyyətinin stabilləşməsinə imkan verdi.

Azərbaycanın monetar orqanı – Mərkəzi bank maliyyə sisteminin inkişafına, o cümlədən bank sektorunda beynəlxalq standartların və maliyyə əməliyyatlarının innovativ xidmət və məhsulların tətbiqinə xüsusi diqqət yetirilir və bu istiqamətdə məqsədyönlü, sistemli və ardıcıl layihələr həyata keçirir. Bu nədənlə kitabda Azərbaycan Respublikası Mərkəzi bankın fəaliyyəti geniş tədqiq edilmişdir.

Bank rəqabətinin güclənməsi, bank xidmətlərinin çeşidinin artırılması, investisiyaların genişlənməsi və bank xidmətləri bazarında bu kimi digər meyllərin artması bankları müxtəlif mənbələrdən vəsait cəlb etməkdə maraqlı edir. Belə bir şəraitdə əmanətçilərdən cəlb edilmiş vəsaitlərinin etibarlı qorunması xüsusi aktualıq kəsb edir. Bu məqsədlə əmanətlərin sığortalanması mexanizmlərinin yaradılması üçün görülən tədbirlərin nəticəsi olaraq 29 dekabr 2006-cı ildə “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi. Azərbaycan Respublikasında əmanətlərin sığortalanması sisteminin yaradılmasının məqsədi banklar və xarici bankların yerli filialları ödəmə qabiliyyətini itirdikdə, fiziki şəxslərdən əmanətə qəbul olunmuş pul vəsaitinin itirilməsi riskinin qarşısını almaq, maliyyə və bank sisteminin sabitliyini və inkişafını təmin etməkdir.

Təsadüfi deyildir ki, qlobal maliyyə böhranının ən aktiv fazasında belə Azərbaycanın bank sisteminə xarici kapitalın axını dayanmamışdır. Azərbaycanın yerli bankları da aktiv surətdə xarici bazarlara çıxmaqdadırlar.

Bu gün Azərbaycan banklarının xarici ölkələrdə 2 törəmə bankı, 1 filialı, 6 nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir. Bankların xarici maliyyə bazarlarında fəaliyyətinin aktivləşməsi və nüfuzunun artması onların beynəlxalq reytingin alınmasına marağını artırmışdır. Belə ki, təkcə ötən il bank beynəlxalq reytingə malik olmuş və qlobal böhran şəraitində banklar reyting səviyyələrini qoruyub saxlamışlar.

MALİYYƏ- BANK fəaliyyətinə aid mövzuların tədqiqi, özəlliklə qlobal maliyyə böhranı sonrası mərkəzi bankın məqsəd və vəzifələri; elektron ödəniş sistemlərinin fəaliyyətinin təhlükəsizliyi; Bank fəaliyyətinin təşkili, idarə edilməsi, təşkilati strukturu və reqlamenti; bank öhdəliklərinin formalaşması və onlann strukturunun optimallaşdırılması, öhdəliklərin mənbələrinin keyfiyyətə səmərəli idarə olunması və bank kapitalının ölçülməsi qaydası; bank aktivlərin təhlükəsizliyi; bankların kassa əməliyyatları və nağdsiz hesablaşmaların həyata keçirilməsi şərtləri; Banklarda kreditlərin verilməsi proseduru; bank sistemində risklərin idarə edilməsi prosesi; bank tərəfindən kredit sifarişlərinin qiymətləndirməsi meyarları; Bankların qiymətli kağızlar bazarında investisiya fəaliyyəti; Beynəlxalq bank işi və bankların valyuta əməliyyatları; Banklarda marketinq planı və maliyyə internet xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi, Bank sistemində gəlirlərin formalaşması və onlardan istifadənin qiymətləndirilməsi kimi mövzular bankçılıq elmində tədqiqat obyektini kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və bu nədənlə yuxarıda qaldırılan bütün sualların cavabı « **MÜASİR MALİYYƏ –KREDİT İNSİTUTLARININ FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ**» FƏNNİNİN TƏDRİSİ PROSESİNDƏ ətraflı formada müzakirə olunacaqdır.

Fənnin metodoloji və nəzəri əsası iqtisadi nəzəriyyənin, maliyyə və kredit nəzəriyyəsinin müddəaları, maliyyə hüququ, Azərbaycan Respublikasının maliyyə-bank institutlarının fəaliyyətini tənzimləyən Qanunlar və Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının bankların fəaliyyətinə dair hazırladığı Normativ xarakterli sənəd və təlimatlar təşkil edir.

Tədris prosesində Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının normativ xarakterli sənəd və təlimatlarından və elmi-tədqiqat nəşrlərindən istifadə olunacaqdır.

Mövzuların öyrənilməsi prosesində magistrantlara dünya təcrübəsi kontekstində Azərbaycanda bank sisteminin stabil və təhlükəsiz fəaliyyətinin təmin edilməsi və tənzimlənməsi prinsipləri, qaydaları və normaları əks etdirən normativ sənədlərləri ilə tanış ediləcək və bütövlükdə onlara maliyyə - bank industriyası haqqında kompleks bilik və informasiya veriləcəkdir.

«Müasir Maliyyə –kredit insitutlarının fəaliyyət istiqamətləri»«Bank işi» fənninin tədrisində əsas məqsəd- Azərbaycanda maliyyə- bank sisteminin hüquqi bazasının, iqtisadiyyatda bank xidmətlərinin rolunu, bank sisteminin stabil və təhlükəsiz fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə Mərkəzi Bankın rolunu və əhəmiyyətini, bankların təşkili, daxili idarəedilməsi, fəaliyyətinin tənzimlənməsi və ləğv edilməsi prinsiplərini, qaydalarını və normalarını öyrətmək və izah etməkdir.

«Müasir maliyyə –kredit insitutlarının fəaliyyət istiqamətləri»fənninin tədrisində əsas vəzifələr:

1. maliyyə- Bank sisteminin fəaliyyətini tənzimlənməsini əks etdirən normativ- hüquqi sənədlərlə yaxından tanış etmək;
2. maliyyə Bank insitutlarının fəaliyyəti haqqında kompleks nəzəri biliklər vermək;
3. Bank xidmət və məhsulları, bank marketinqi və menedcmenti, bank fəaliyyətində maliyyə nəticələrinin təhlili qaydalarını praktik olaraq istifadəsini öyrətmək;
4. müasir bank sisteminin vəziyyəti, inkişafı və problemləri haqqında məlumatlandırmaq və bank sistemində istifadə olunan əsas anlayışları izahını verməkdir.

MÖVZU 1. MALİYYƏ-BANKsistemi

Yığım- investisiya əlaqəsi.Yığımı və investisiyanı stimullaşdıran amillər.Yığım qabiliyyəti və şəxsin gəlir səviyyəsi.yığım faizin bir funksiyası kimi.Yüksələn faiz qiyməti, yığım meylini artıraraq məcmu yığım həcmi şışirdir. Faiz nisbətində azalma isə yığım həcmində azalmaya yol açır.

Maliyyə iqtisadi varlıqların komponentləri.İnvestisiyanın stimullaşdırılması: investisiyanın gəlirlilik nisbəti və investisiyanın maliyyə qaynaqlarının orta xərcləri.

İnvestisiya prosesinin maliyyə təminatı. Ev təsərrüfatlarının borc yükü və transmissiya

Maliyyə xidmətləri təklif edən təşkilatlar.Kredit- maliyyə qurumlarının ən ilkin və geniş yayılmış forması bankların da daxil olduğu depozit institutları.Maliyyə bazarlarında əmanət toplayan qurumlar: Kommersiya bankları,Kredit ittifaqları, Əmanət bankları, Əmanət və Kredit birlikləri, Poçt-bank qurumları.

BANK FƏALİYYƏTİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNƏ DAİR ÜMUMİ QAYDALAR.

Maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi sahəsində poçt rabitəsinin milli operatoru və onun fəaliyyət növləri.İnvestisiya bankları,İnkişaf bankları.Sosial müdafiə qurumları.İnvestisiya fondları : Açıq investisiya fondları və Qapalı investisiya fondları.Pensiya fondlarıSığorta şirkətləriHəyat sığorta şirkətləri. Lizinq.Faktoring.Forfatinq.

MÖVZU 2. MALİYYƏ BAZARI : PUL VƏ KAPİTAL BAZARI

Fond təklif və tələbi arasındakı axınları nizamlayan qurumlar, axını saxlayan finans alətləri və bunları nizamlayan hüquqi və idari qaydaların mövcud olduğu və finans alətlərinin doğrudan və ya dolaylı olaraq, fond transfer əməliyyatlarının gerçəkləşdiyi bazarlara "maliyyə bazarları" adı verilmiş və maliyyə bazarları tərkibinə pul və kapital bazarları daxildir.

Müddətindən asılı olaraq finans bazarı pul bazarı və sərmayə bazarı kimi iki yerə bölünür:

1) **Pul bazarı** qısa fond təklifləri ilə qısa müddətə olan fond tələblərinin qarşılaşdığı bir bazardır. Ümumiyyətlə, qısamüddətli fondlar hüquqi və fiziki şəxslərin dövriyyə vasitələrinə olan ehtiyacları üçün tələb olunur.

2) **Sərmayəbazarı** uzunmüddətli fond təklifləri ilə uzun müddətə olan fond tələblərinin qarşılaşdığı bir bazardır. Burada uzunmüddətli fondlar satılır və alınır. Uzunmüddətli fondlar sonradan hüquqi şəxslərin amortizasiya ayrımalan və mənfəətləri hesabına ödənilir.

Qısa müddətli fond təklif və tələbinin bir araya gəldiyi bazarlara "pul bazarları" (money markets) deyilir. Diqqət edilməsi lazım gələn ən önəmli nöqtə, bu bazarın qısamüddətli fondlardan təşkil edilməsidir. Burada göstərilən müddət, prinsipcə, bir ildən yuxarı ola bilməz. Orta və uzun müddətli fond təklif və tələbinin bir araya gəldiyi bazara "kapital bazarları" adı verilir.

Maliyyə alətlərinin istifadəsinə görə bazarlar. Maliyyə alətlərə görə bazarları aksiya bazarları və istiqraz-bono və ya istiqraz törəmələri olaraq iki qrupa ayıra bilərik. Sadəcə aksiyalar və törəmələrinin alqı-satqı işləmlərinin gerçəkləşdiyi bazarlara "Aksiya bazarları" adı verilmişdir. Birja üzv üçün vasitəçi qurumlar arasında qiymətli kağız hərəkətini stumullaşdırıcı və investisiyaların aksiya sənədi xaricindəki istiqraz, bono və törəmələri alqı-satqı işləmlərinin gerçəkləşdiyi bazarlara "istiqraz-bono bazarları" adı verilir.

Pul bazarında qaynaqlar müddətli və müddətsiz əmanət, kapital bazarlarında isə davamlılıq təklif edilən yığımlardır. Pul bazarının başlıca xüsusiyyəti bu bazarların qısamüddətli fondlardan təşkil olunmasıdır. Pul bazarının alətləri ticari sənədlərdən, qaynaqları isə çeşidli əmanətlərdən təşkil edilir. Pul bazarında saxlanan fondlar kreditlərdir və bu kreditlər daha çox şirkətlərin dövriyyə vəsaitlərinin finansmanı üçün istifadə edilir.

MÖVZU 3. Qiymətli kağız bazarı və fond birjası

Kapital bazarı orta və uzunmüddətli fond təklif və tələbinin qarşılaşdığı bazardır.

Kapital bazarının növləri. Kapital bazarını müxtəlif meyarlara görə qruplara ayıra bilərik:

1) Qiymətli kağızların ilk dəfə bazara çıxıb-çıxmadığına görə: I bazar, tədaviyə ilk dəfə çıxarılan qiymətli kağızların əldən-ələ dəyişdirildiyi bazarlardır; II bazar - kapital bazarlarına daha öncə çıxarılmış və hələ də tədaviyə olan qiymətli kağızların alınıb-satıldığı bazarlardır.

2) bazarların təşkilatı vəziyyətlərinə görə:

təşkiləndirilmiş kapital bazarı, yəni qiymətli kağızların alqı və satqısı birjələrdə aparılır; sərbəst kapital bazarı, yəni müəyyən məkanı olmayan bazarlardır.

3) ölkə miqyasında olub-olmamasına görə: ölkə səviyyəsində kapital bazarı; bölgə miqyaslı kapital bazarı.

4) qiymətli kağız çeşidlərinə görə: özəl sektora aid aksiya və istiqrazların bazarı və dövlətə aid istiqraz və xəzinə bonolar bazarı.

Kapital bazarının funksiyaları. I) yığımların sənayə sektoruna axımını təmin edir; II) aksiyaların dəyərinə uyğun olaraq şirkət menecmentinin fəaliyyətinə qiymət vermək olur.

Qiymətli kağız bazarında tələb faktoruna təsir edən amillər aşağıdakılardır: Ümumi pul miqdarı; Xalqın yığım imkanları; Yığım meyl; Sosial sığorta fondları sığorta şirkətləri; Pensiya fondları və Sosial müdafiə fondu.

Qiymətli kağız bazarındakı təklifə təsir edən amillər aşağıdakılardır: yeni qurulan səhmdar şirkətlər; mövcud şirkətlərin xalqa açılması; (İPO tədbiri) və xalqa açıq mövcud şirkətlərin sərmayə artımı.

Ümumi qiymətli kağızlar bazar funksiyalarına aşağıdakılar aid edilir:

1. Kommersiya funksiyası - bazarda görülən əməliyyatlardan gəlir əldə etmək funksiyası;
2. Qiymət funksiyası;
3. İnformasiya funksiyası - bazarın ticarət obyektləri və onun iştirakçıları haqqında olan bazar məlumatlarının bazar iştirakçıları üçün hazırlanması və çatdırılması;
4. Tənzimləyici funksiya bazarda ticarət və iştirak etmək üçün qayda-qanunlar yaradır, iştirakçılar arasında mübahisələri həll edən nəzarət orqanlarını və yaxud da idarə orqanlarını təşkil edir.

Qiymətli kağız bazarının xüsusi funksiyalarına isə aşağıdakıları aid etmək olar:

1. Yenidən bölüşdürülmüş funksiya;
2. Qiymət və finans risklərinin sığortası funksiyası:

Yenidən bölüşdürülmüş funksiyanın özünü şərti olaraq 3 yerə bölmək olar: Pul vəsaitlərinin bazar fəaliyyəti sahələri və sferaları arasında yeni bölüşdürülməsi; Əmanətlərin qeyri-istehsal formasından istehsal formasına çevrilməsi və dövlət büdcəsi kəsirinin qeyri-informasiya əsasında maliyyələşdirilməsi, yəni tədaviyə əlavə pul vəsaitlərinin buraxılmaması.

Qiymətli kağız bazarları quruluşlarındakı qanuni xüsusiyyətlər baxımından üç ana qrupa ayrılır:

1) Dövlət qiymətli kağız bazarları. Qanun ilə qurulan, idarə heyəti və qaydaları rəsmi məqamlar tərəfindən müəyyən edilən bazarlardır;

2) Özəl qiymətli kağız bazarları. Qiymətli kağız bazarlarının üzvləri tərəfindən qurulan, mənfəət məqsədi olmayan və əsas etibarilə əqidə quruluşu statusunda olan bazarlardır. Anqlosakson ölkələrindəki qiymətli kağız bazarları buna nümunədir;

3) Qarışıq xüsusiyyətə malik qiymətli kağız bazarları, qismən dövlət, qismən də özəl qiymətli kağız bazarlarının xüsusiyyətlərinə sahib bazarlardır.

Birinci bazara şirkətlər və bələdiyyə orqanları tərəfindən ilk ixrac edilmiş qiymətli kağızlar çıxarılır. Birinci bazarda istiqrazlar və aksiyalar kimi qiymətli kağızlar alınıb-satılır. Birinci bazarın özəyi qiymətli kağızların ixracdan satın alınmasıdır. Birinci bazardan alınan qiymətli kağızlar ikinci bazarda satıla bilər, yeni əl dəyişdirilə bilər. İkinci bazar qiymətli kağızların hər an pula çevrilməsini saxlayan bazardır. İkinci bazar qiymətli kağızların likvidliyini artıraraq birinci bazara tələbi artırır və onun inkişafını təmin edir.

İkinci bazarın özü dörd bazara bölünür: birja; qeyri-birja bazarı; üçüncü bazar və dördüncü bazar.

Fond birjası. İkinci bazarın ən vacib elementlərindən biri fond birjasıdır. Fond birjası qiymətli kağızlar bazarının likvidliyini və onun tənzim olunmasını təmin edir. Fond birjası qiymətli kağızların bazar qiymətini müəyyən edir, qiymətli kağızlara olan tələb və təklif arasında tarazlığı əks etdirməklə həmçinin onlar haqqında lazımı informasiyanın yayılmasını təşkil edir.

Qeyri-birja bazarında qiymətli kağızlar birjada qeydiyyatdan keçmir. Qeyri-birja bazarı avtomatlaşdırılmış şəkildə fəaliyyət göstərir ki, bu da alıcılara və satıcılara qiymətli kağızların cari qiymətlərini izləmək imkanı verir.

Üçüncü bazar qeyri-birja bazarıdır ki, burada qiymətli kağızların alqı-satqısı vasitəçilər tərəfindən qeydiyyata alınaraq yüksək komisyon məbləği tələb olunur. Bu bazar ən çox ABŞ-da inkişaf edib.

Dördüncü bazar və yaxud da kompüterləşdirilmiş bazar. Bazar dördüncü bazarın əsasında aksiyaların elektron ticarət sistemi sistemi fəaliyyət göstərir. Bu bazar investirlərə sazişləri güclü kompüter sisteminin vasitəsilə imzalamaq imkanı verir ki, burada da birjaya toxunmadan böyük komisyon xərclərinə qənaət etmək olar. İnvestor istənilən vaxt şəbəkə vasitəsilə öz istədiyi qiyməti fayla göndərir və əgər qarşılıqlı təklif alınarsa, sövdələşmə baş tutmuş hesab olur.

Qiymətli kağız bazarlarının kapital bazarına müsbət təsiri. Qiymətli kağız bazarlarının kapital bazarına mənfi təsiri.

Gəlirlik nöqteyi-nəzərindən qiymətli kağızlar gəlirli və ya gəlirsiz ola bilər. Risk səviyyəsinə görə qiymətli kağızları aşağıdakı tərzdə yerləşdirmək olar:

- 1) gəlir nə qədər çoxdursa, risk də bir o qədər çoxdur.
- 2) qiymətli kağızın təlimatı nə qədər yüksəkdirsə, risk də bir o qədər azdır. Emissiya qiymətli kağızları əsasən iri əskinaslarla buraxılır və bunlar əsasən aksiyalar və istiqrazlar olurlar. Qeyri-emissiya qiymətli kağızlar isə tək-tək və ya kiçik seriyalarla buraxılır.

Aksiyanın qiymətinin dəyərləndirilməsi. Dividend. İstiqrazların ümumi xarakteristikası
Anderrayter - vasitəçi xidmətidir və ilkin emissiyanın yerləşdirilməsində üzərinə öhdəlik alır.

Anderrayterin dünya praktikasında funksiyaları aşağıdakı kimi müəyyən edilir:

1. Emissiyanın hazırlanması (şirkətin yenidən qurulmasına köməklik göstərmək emitentlə, hüquqi firmalarla investisiya məsləhətçiləri ilə birlikdə emissiyanın təşkili və qiymətləndirilməsi);
2. yayılması (emissiya bir hissəsinin və yaxud hamısının pul verib geri alınması, emissiyanın birbaşa yayılması, emissiyanın sindikatlar vasitəsilə satılması);
3. bazardan sonrakı müdafiə (ikinci bazarda qiymətli kağızın kursunun saxlanılması);
4. analitik və tədqiqatı müdafiə qiymətli kağızın kurs dinamikasına və ona təsir edən faktorlara nəzarət.

MÖVZU 4 .Qiymətli kağız Bazarının inkişafında Peşəkar İştirakçılarının fəaliyyəti

Azərbaycan Respublikasının qiymətli kağız bazarının infrastrukturunu bazarda bir neçə funksiyanın həyata keçirilməsində rol oynayan peşəkar iştirakçılardan ibarətdir.

Ümumilikdə qiymətli kağızlar bazarında dövlət siyasətinin və nəzarətinin həyata keçirilməsi Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən təmin edilir.

Azərbaycanda Qiymətli kağız Bazarının inkişafında Peşəkar İştirakçılarının fəaliyyət növləri AR Mülki Məcəlləsində (§15) öz əksini tapmışdır: broker fəaliyyəti; diler fəaliyyəti; aktivlərin idarə edilməsi üzrə fəaliyyət; klirinq fəaliyyəti; depozitar fəaliyyəti; qiymətli kağız sahiblərinin reyestrinin aparılması üzrə fəaliyyət; fond birjası.

Broker fəaliyyəti. Broker fəaliyyəti müştərinin hesabına tapşırıq və ya komissiyon müqaviləsi əsasında müvəkkil və ya komissiyonçu kimi fəaliyyət göstərən, həmin müştərinin mənafeyi üçün qiymətli kağızlarla alqı-satqı əqdlərinin bağlanması üzrə qiymətli kağızlar bazarında peşəkar fəaliyyətdir. (Mülki Məcəllə 992-1.7.)

Diler fəaliyyəti. Diler fəaliyyəti öz adından və öz hesabına əvvəlcədən kütləvi elan olunmuş alış və (və ya) satış qiymətləri ilə qiymətli kağızlar üzrə alqı - satqı əqdlərinin bağlanması üzrə qiymətli kağızlar bazarında peşəkar fəaliyyətdir. Kütləvi elan açıq elan formasında edilmiş təklifdir. (Mülki Məcəllə 992-1.8.)

Anderrayter - emitentlə bağlanmış müqavilə əsasında qiymətli kağızların yerləşdirilməsini həyata keçirən dilerdir. (2.1. Diler qaydaları)

Market meyker - ticarətin təşkilatçılarında və fond birjalarında ticarətə buraxılmış qiymətli kağızların likvidliyinin artırılması öhdəliklərini üzərinə götürmüş dilerdir. (2.4. Diler qaydaları).

Aktivlərin idarə edilməsi üzrə fəaliyyət. Aktivlərin idarə olunması müştəriyə məxsus olub, peşəkar iştirakçının idarəçiliyinə verilmiş qiymətli kağızlar və ya pul vəsaitləri ilə müştərinin mənafeyi üçün və ya onun göstərdiyi üçüncü şəxsin mənafeyi üçün qiymətli kağızlar bazarında əməliyyatların aparılması üzrə peşəkar fəaliyyətdir. (Mülki Məcəllə 992-1.9.)

Hal- hazırda Azərbaycan qiymətli kağızlar bazarında aktivlərin idarə edilməsi üzrə fəaliyyəti üzrə - "Invest Az Asset Management" MMC" və "AzFinance Asset Management" MMC şirkətləri lisenziyalara malikdirlərdir.

Hazırda dünyanın bir çox ölkələrində investisiya şirkətləri və investisiya fondları yatırımcıların milyonlarla vəsaitini yığırlar. Onlar nisbətən rahat investisiyalaşdırma, kapital artırılması hesab edilir. Şəxs pulunu bank hesablarından çıxarır və onu fond aksiyalarına qoyur.

Klirinq fəaliyyəti. Klirinq fəaliyyəti qiymətli kağızlarla əqdlər üzrə qarşılıqlı öhdəliklərin müəyyən edilməsi (məlumatların toplanması, yoxlanması, üzləşdirilməsi, mühasibat sənədlərinin hazırlanması), hesablaşmaların aparılması və öhdəliklərin qarşılıqlı icrasının təmin edilməsi üzrə peşəkar fəaliyyətdir. (Mülki Məcəllə 992-1.10.)

Depozitari fəaliyyəti. Depozitar fəaliyyəti qiymətli kağızların saxlanması və onlara hüquqların, habelə öhdəliklərlə yüklənməsi faktlarının uçotu və təsdiq edilməsi üzrə xidmətlərin göstərilməsi üzrə peşəkar fəaliyyətdir. (Mülki Məcəllə 992-1.11.)

Qiymətli kağız sahiblərinin reyestrinin aparılması üzrə fəaliyyət. Qiymətli kağızların sahiblərinin reyestrinin aparılması qiymətli kağızlar, onların emitenti, sahibləri, nominal saxlayıcıları barədə məlumatların toplanması, qeydə alınması, işlənməsi, saxlanması və təqdim edilməsi xidmətlərinin göstərilməsi üzrə peşəkar fəaliyyətdir. (Mülki Məcəllə 992-1.13.)

Fond birjası. Fond birjası qiymətli kağızlarla əqdlərin bağlanması üçün zəruri şəraitin yaradılması, onların bazar qiymətlərinin müəyyən edilməsi, onlar haqqında lazımi məlumatın yayılması üzrə peşəkar fəaliyyətdir. (Mülki Məcəllə 992-1.14.)

Birja indeksləri. Baki Fond Birjasında Qiymətli Kağızların Listinqi, Delistinqi və Ticarətə Buraxılması Qaydaları. Qiymətli kağızların delistinqi.

Sığorta sistemi müvafiq icra hakimiyyəti orqanından, sığortaçılardan, sığorta brokerləri, agentləri və ekspertlərindən ibarətdir. Sığorta sistemi və sığorta haqqında qanunvericilik. Sığortanın iqtisadi-nəzəri əsasları. Sığorta işinin təşkilinin prinsip və funksiyaları. Sığortaçının müstəqilliyi. Sığortaçının öz fəaliyyəti barədə məlumat verməsi. Sığorta fəaliyyəti sahəsində qadağanlar. Sığorta İşinin təşkili. Sığortaçının rəhbərlərinə qoyulan tələblər. Sığorta agentliyi. Sığorta brokerliyi. Aktuari və sığorta eksperti. Prodüktor. Xarici hüquqi və fiziki şəxslərin Azərbaycan Respublikasında sığorta fəaliyyəti. Azərbaycan Respublikasında və xarici ölkələrdə edilə bilən sığortalar. Sığorta müqaviləsinin məzmunu. Sığortalının vəzifələri. Sığortaçının vəzifələri. Sığorta fəaliyyətinin əsasları və sabitliyi. Sığorta fəaliyyətinə dövlət nəzarəti. maliyyə sabitliyinə nəzarət. Azərbaycanda sığorta fəaliyyətinin təsnifatı. sığorta bazarı və onun sosial-iqtisadi məzmunu. sığorta bazarının strukturu. sığorta bazarında fəaliyyət göstərən peşəkar iştirakçılar. sığorta bazarında risklərin idarə edilməsi və təsnifatı. sığorta fəaliyyətinin təşkilatı və hüquqi əsasları. sığorta şirkətlərinin təşkilatı-hüquqi formaları. milli sığorta sistemində sığorta bazarının rolu. sığorta fəaliyyətinin aparılmasında DSN-in rolu. Təkrarsığortanın iqtisadiyyatda rolu. sığorta tədiyyələrinin hesablanmasında sığorta tariflərinin rolu və əhəmiyyəti. sığorta tariflərinin müəyyənləşdirilməsində aktuar hesablamalar və onların xüsusiyyətləri. sosial sığortanın mahiyyəti və prinsipləri. sosial sığortanın iştirakçıları, onların hüquq və vəzifələri. məcburi dövlət sosial sığortası. sığorta şirkətlərinin iqtisadiyyatı və maliyyəsi.

Sığorta şirkətlərində korporativ idarəetmə standartı.

MÖVZU 6 . BANK SİSTEMİ

Azərbaycan respublikasının bank sisteminin hüquqi əsasları. Bank infrastrukturu. Azərbaycan respublikasının bank sisteminin kadr təminatında Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin «Bank işi» kafedrasının fəaliyyəti. Azərbaycanda bank sisteminin fəaliyyətini tənzimləyən əsas qanunlar: Banklar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Əmanətlərin sığortalanması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Valyuta tənzimi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Poçt haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.

Bankların fəaliyyətini nizamlayan qanunlar toplusuna kredit işi, elektron ödəniş sistemi, bank sirri, bankların iflası qanunları da daxil edilməlidir. Bank sistemində stress test sistemi bank sistemində böhran. Bank sistemində antiböhran tədbirlər proqramı. Bank sistemində nəzarət modelləri. Bank sistemində əmanətlərin sığortalanması. Əmanət sığorta sisteminin məqsədi.

MÖVZU 7 . MƏRKƏZİ BANKÇILQ

MƏRKƏZİ BANKLARININ MƏQSƏD VƏ VƏZİFƏLƏRİ. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MƏRKƏZİ BANKIN FƏALİYYƏTİNİN ÜMUMİ ƏSASLARI VƏ ƏMƏLİYYATLARI. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının Pul siyasəti və Maliyyə Sabitliyi Komitəsi. **AR mərkəzi bankın təşkilati strukturu və idarə olunması** Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin səlahiyyətləri. Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin sədrinin səlahiyyətləri. Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin əsas məqsədi. Mərkəzi Bank funksiyaları Azərbaycan Mərkəzi Bankı Pul siyasətini aşağıdakı alətlər vasitəsilə həyata keçirir: açıq bazarda əməliyyatların aparılması; faiz dərəcələrinin müəyyənləşdirilməsi; kredit təşkilatları üçün məcburi ehtiyatların müəyyənləşdirilməsi; kredit təşkilatlarının yenidən maliyyələşdirilməsi; depozit əməliyyatlarının aparılması; bank əməliyyatlarının məhdudlaşdırılması; beynəlxalq təcrübədə qəbul edilmiş pul siyasətinin digər alətləri.

Qlobal Böhranların Şiddətlənməsi Mühitində Azərbaycan Mərkəz Bankının Pul Siyasətinin İstiqamətləri

V. Maliyyə hesabatlarının tərkibi, pul vəsaitlərinin hərəkəti və mühasibat uçotunun əsas vəzifələri

Balans. Aktivin strukturu. Dövrüyyə vəsaitləri. Əsas vəsaitlər. Passivin strukturu. Borcların tərkibi. Xüsusi kapital. Ödənməmiş kapital. Bölünməmiş vəsait. Maliyyə cədvəlinin hazırlama qaydası. Gəlir cədvəli. Nəğd axın cədvəli.

Nisbətlər yolu ilə maliyyə təhlili. Likvidlik nisbətləri. Finansal leveredc nisbətləri. Fəaliyyət nisbəti. Mənfəət nisbəti. Nisbət sistemləri ilə maliyyə nəzarəti. Fond axın cədvəli. Nəğd axın təhlili. Planlama və büdcələmə prinsipləri.

Şirkətin Maliyyə dayanaqlığının iqtisadi fəlsəfi mahiyyəti və məzmununun təhlili.

Maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi ilə bilavasitə əlaqəli olan elementlər və uçot siyasəti. Maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi ilə bilavasitə əlaqəli olan elementlər - aktivlər, öhdəliklər və kapital hesab olunur. Maliyyə fəaliyyətinin nəticələri. Mənfəət əmsali. Maliyyə hesabatlarının məqsədi və tərtib olunma prinsipləri. Pul vəsaitlərinin hərəkəti. Pul vəsaitlərinin səmərəli şəkildə idarə edilməsi sistemi dörd iri blokdan ibarətdir: maliyyə dövrünün hesablanması; pul vəsaitlərinin hərəkətinin təhlil

edilməsi; pul axınlarının proqnozlaşdırılması; pul vəsaitlərinin optimal səviyyəsinin müəyyən edilməsi. Banklarda mühasibat uçotunun əsas vəzifələri.

MÖVZU 8 . ÖDƏNİŞ SİSTEMİ

ÖDƏNİŞ SİSTEMİ HAQQINDA ÜMUMİ MƏLUMAT. Milli Ödəniş Sisteminin arxitekturasının əsasını təşkil edən Real Vaxt Rejimində Banklararası Hesablaşmalar Sistemi (AZIPS). Milli Telekommunikasiya Şəbəkəsinin bazasında Milli Ödəniş Sisteminin arxitekturasının ikinci mühüm elementi olan Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sistemi (XÖHKS). Milli Ödəniş Sisteminin arxitekturasının tamamlanması üçün yeni infrastrukturun – “MilliKart” Prosesinq Mərkəzi. Kütləvi Ödənişlər üzrə Mərkəzləşdirilmiş İnformasiya Sisteminin mahiyyəti .

Bank hesablarının növləri: cari hesablar; cari subhesablar; ssuda hesabları; əmanət (depozit) hesabları; Müxbir hesablar.

Standart bank hesab nömrəsinin (iban) tətbiqi və istifadəsi. Kredit Kartları Və Kart Prosesinq Təşkilatları. Azərbaycan Beynəlxalq Bankı” ASC-yə məxsus olan “AzeriCard”ın ölkədə ilk prosesinq təşkilatı kimi. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankında “MilliKart” prosesinq təşkilatı.

KapitalKart prosesinq sistemi. KARTLAR VASİTƏSİ İLƏ ODƏNİŞLƏRİN HƏYATA KECİRİLMƏSİ. EMİTENT VƏ KART SAHİBİNİN VƏZİFƏLƏRİ.

Korporativ kartlar. beynəlxalq kart təşkilatları. **Swift beynəlxalq maliyyə ödənişlərini həyata keçirən təşkilat kimi.** SWIFT-in əsas məqsədi - maliyyə informasiyalarının rəsmi mübadilə üsullarının və standartlaşdırılmış məlumatların istifadəsi ilə beynəlxalq şəbəkəyə məlumatların ötürülməsini təmin edən sistemdir.

MÖVZU 10 .müasir maliyyələşmə sistemləri

Lizinq. izinq özündə [bank krediti](#), icarə, [investisiya](#) elementlərini cəmləşdirən münasibətlər kompleksidir. Lizinq, lizinq verənlə lizinq alan arasında əksər hallarda uzunmüddətli xarakter daşıyan maliyyə sazişidir. Lizinq müqaviləsinə görə lizinq verən lizinq alana lazım olan əmlakı satıcıdan mülkiyyət hüququ ilə əldə etməli və lizinq alanın müvəqqəti sahibliyinə və istifadəsinə verməlidir. Lizinq - [sənaye avadanlıqlarının](#), [maşınların](#), yeni texnologiyaların, istehsal təyinatlı bina və tikililərin istifadəsinin xüsusi sahibkarlıq fəaliyyəti formasıdır. Hal-hazırda lizinq ixtiyarı istehsalın inkişafı üçün kapital qoyuluşlarının edilməsində əsas maliyyə mənbəyidir. Lizinqin bir sıra üstün cəhətləri vardır, onlara aşağıdakıları nümunə göstərə bilərik:

- Lizing üzrə maliyyələşdirmə bank kreditlərindən daha uzunmüddətlidir. Belə ki, Azərbaycan banklarında 18 aydan artıq olan müddət üçün kredit verilmir, lakin lizing üzrə kreditlərin verilməsində ən azı üç illik müddət nəzərdə tutulur;
- Maliyyə lizingi, sürətli amortizasiya hesabına, kredit alana onun öz vergi borcları yükünü yüngülləşdirməyə imkan verir;
- Vergiyə cəlb edilmə məqsədilə lizing üzrə ödəmələr lizingə vəsaiti hesabına əldə olunmuş əmlakın dəyərinin ödəniş kimi qəbul edilir və vergiyə cəlb olunan mənfəətin məbləğindən çıxılır. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə müvafiq olaraq, lizingə alınmış əmlakın dəyərinin ölçülməsi üçün ammortizasiya xərcləri sürətli hesablanıla bilər.
- Lizing üzrə öhdəliklər maliyyə-kredit təşkilatlarından yeni kreditlərin alınmasının qarşısını almır və s.

"Finans icarəçi", məlum bir müddət üçün icarələyən (lessor) və icarəçi (lessee) arasında imzalanan, icarəçi tərəfindən seçilib, icarələyən tərəfindən satın alınan bir mülkiyyətini icarələyəndə, malın istifadəsini müəyyən bir icarə haqqı ödəməsi qarşılığında icarəçidə buraxan bir kontraktdır.

Faktoring. Faktoring (factoring ingilis dilindən tərcümədə agent, vasitəçi mənasını daşıyır) kommersiya banklarının, onların törəmə faktor firmalarının kiçik və orta firmalara, müştərilərə göstərdikləri maliyyə xidmətinin bir formasıdır. Onun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, faktor firma öz müştərisindən borcları almaq hüququnu alır, öz müştərilərinin borclarını hissə-hissə ödəyir. Daha doğrusu, borcların 70-90%-ə qədərini ödəmə müddəti çatana kimi ödəyir. Borcun qalan hissəsini isə müştəriyə onun borclusunun bütün məbləği qaytarıldıqdan sonra müəyyən edilmiş faizlər çıxılmaq şərtilə qaytarılır. Nəticədə faktor-firmanın müştərisi borcları tez qaytarmaq imkanını əldə edir və buna görə də faktor firmaya faizlər ödəyir. Faktoring əməliyyatlarının icra olunduğu şəraitdə müştəri öz borclusundan borcunu almaq hüququnu faktor firmaya verir.

Faktoring əməliyyatı firma (müştəri), borclu və faktoring şirkəti (faktor) olmaq üzrə üç tərəfdən ibarətdir:

1. Firma (müştəri) faktoring xidmətini tələb edən və kreditli satışlardan əldə edilənləri faktoring şirkətinə dövr edən şirkətlərdir.
2. Faktoring şirkəti: müştərinin alacaqlarının dövr etdirərək və satın alaraq, qarşılığını nağd şəklində, alacaqlıya ödəyən şirkət və ya bu əməliyyatları yürüdən bankdır,
3. Borclu müştərinin alacaqlı olduğu fərdlər, şirkətlərdir.

Forfating. Forfating, faktoringdə olduğu kimi, alacaq hüquqlarının üçüncü şəxsə dövr edilməsidir. Forfating metodu ilə ixracatın 80% və ya 90%-ə kimi hissəsi finansə edilir. Çünki forfating əməliyyatında mal dəyərinin 10%-i və ya 20%-ə qədər hissəsi nağd olaraq ödənilir. Beynəlxalq bazarlarda artan rəqabət, ixracatçıların idxalatçılara daha uzunmüddətli mal satmalarına səbəb olmuşdur. Bunun nəticəsində ixracatçıların, alacaqlarını almama riski, faiz və valyuta riski kimi əlavə risklərlə yüklənmələri və bu risklərdən qorunma arzusu forfating finansman texnikasını istifadəsinə yol açmışdır.

Forfating əməliyyatında yer alan tərəflər aşağıdakılardır: ixracatçı şirkət (forfaitist); idxalatçı firma; Forfait; Qarantlı bank. Forfating, faktoringdə olduğu kimi, alacaq hüquqlarının üçüncü şəxsə dövr edilməsidir. Forfating metodu ilə ixracatın 80% və ya 90%-ə kimi hissəsi finansə edilir. Çünki forfating əməliyyatında mal dəyərinin 10%-i və ya 20%-ə qədər hissəsi nağd olaraq ödənilir. Dünya miqyasında forfating əməliyyatı aparan 300-ə qədər bankın 80-i Londondadır. Beynəlxalq bazarlarda artan rəqabət, ixracatçıların idxalatçılara daha uzunmüddətli mal satmalarına səbəb olmuşdur. Bunun nəticəsində ixracatçıların, alacaqlarını almama riski, faiz və valyuta riski kimi əlavə risklərlə yüklənmələri və bu risklərdən qorunma arzusu forfating finansman texnikasını istifadəsinə yol açmışdır.

Forfating əməliyyatında yer alan tərəflər aşağıdakılardır: ixracatçı şirkət (forfaitist); idxalatçı firma; Forfait; Qarantlı bank.

Forfating prosesinin I mərhələsində ixracatçı ilə alıcı arasında satış sözləşməsi bağlanılır. II mərhələdə, forfaiter ixracatçıdan dəyərləndirmə ala bilmək üçün bəzi məlumat və sənədlər istəyir: tələb edilən kreditin həcmi, müddəti, valyuta cinsi, idxalatçının adı, ünvanı, yerləşdiyi ölkə, alacaqların şəkli,

təminat növü, təminatı verəcək olan bankın adı, yerləşdiyi ölkə, sənədlərin məbləği, müddətləri, ödəməcəkləri yer, ixrac edilən malların cins və miqdarı, sənədlərin təslim tarixi və lazım olan digər sənədlər.

Forfaitinq əməliyyatında ən çox istifadə edilən pullar aşağıdakılardır; ABŞ dolları, Avro və İsveçrə Frankı. Forfaitinq əməliyyatında risk amilləri aşağıdakılardır: ölkə riski; siyasi risk; transfer riski; valyuta riski; ticari risk; faiz riski. Forfaitinq ilə ixracatçı özünü bu risklərə qarşı qoruyur və müddətdən öncə finansman əldə edir.

Françayzinq, kommersiya münasibətləri növü (fr. franchir, «azad etmək») — bazar subyektləri arasında münasibətlər növü, bir tərəf (*françayzer*) digər tərəfə (*françayzi*) müəyyən haqqa (*royalti*) öz biznes-modeli əsasında özünə məxsus biznes növü ilə məşğul olmağa icazə verir. Françayzinq - digərinin haqq əsasında kiminsə əmtəə nişanından istifadə edilməsinə rəsmi icazədir.

Filip Kotler françayzinqin aşağıdakı əlamətlərini qeyd edir. françayzer onun əmtəə nişanından istifadəyə görə digərinin gəlirindən müəyyən faiz alır; françayzi biznes sisteminin bir hissəsi olmaqdan ötrü ilkin haqq ödəyir; françayzer françayziyə biznesin təşkili sistemini verir.

MÖVZU 10 . müasir dövəmdə ALTERNATIV MALIYYƏ INSITUTLARI (İslam banking)

İslam maliyyə sistemi. İslam bankları – depozitləri qəbul edən və yığılmış vəsaitlərin investisiyasını həyata keçirən maliyyə institutlarıdır. Qeyd edək ki, bu qrupa istər tamdəyərli islam bankları, istərsə də yardımçı bank bölmələri və ya adi bankların islam “pəncərələri” daxildir. Bank olmayan islam maliyyə institutları. Bura islam lizinq və faktoring şirkətləri, maliyyə şirkətləri, mənzil-tikinti kooperativləri, mikromaliyyə institutları, xüsusi investisiya və vençur fondları, dini mərasimlər və xeyriyyəçiliklə məşğul olan institutlar. İslam sığortası (“təkafül”). İslam kapital bazarı və onun iştirakçıları, məsələn, broker kontorları, investisiya bankları və sair. islam maliyyə ifrastrukturu. Aşağıdakıları daxil edir: ödəmə sistemini; skrininq sistemlərini, ticarət və klirinq sistemlərini, internet-biznesin strukturunu, iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsinə və pula çevrilə bilmə qabiliyyətinin qorunmasına xidmət edən təşkilatlar; tənzimləyici orqanlar; maliyyə hesabatı standartlarına riayət edilməyə nəzarət edən orqanlar; reyting agentlikləri, təhsil müəssisələri və elmi-tədqiqat təşkilatları.

Metodiki-tədris kursunun təmin edilməsi.

Fənnin öyrənilməsi prosesində materillərin verilməsi üzrə klassik auditoria metodundan istifadə olunur: mühazirələr (problemlə sualların izahatı), seminar məşğələləri (mövzunun müzakirəli məsələsinə baxış), praktiki məşğələ-işgüzar oyun, kollokvium, testlər, case.lər, həmçinin tələbələrin ədəbiyyat və normativ-hüquqi sənədlərə əsasən sərbəst işləri. Sərbəst işlərə daxildir: kitabxana və internet resurslarından elmi məlumatların axtarışı, elmi məlumatların işlənməsi, statistik göstəricilərin toplanması və işlənilib hazırlanması.

ƏDƏBİYYAT

1. Banklar haqqında normativ- hüquqi aktlar toplusu// Elmi redaktor: Z.F. Məmmədov. Bakı, Qanun, 2009. 1092 s.
2. Dövlət maliyyəsi normativ- hüquqi aktlar toplusu// Elmi rəhbər: V.Z.Zeynalov. Bakı, Qanun, 2010. 1180 s.
3. Abbasov Ə.M., Z.F. Məmmədov. Bank işi və e-bankçılıq. Bakı, 2003.
4. Abdullayev Ş.M. Əsgərova K. Bank işi. Bakı- 2009.
5. Bağırov M. Bank işi. Bakı, 2003.
6. Bəşirov R.A. Bank işi. Bakı, 2003.
7. İbrahimov Z. Pul, kredit və banklar (suallara cavab). Bakı, 2009.
8. Məmmədov Z.F. Finans iqtisadiyyatı. –Bakı: Qanun, 2003. - 375 s.
9. Məmmədov Z.F. bank fəaliyyətinin əsasları. Bakı, 2014.
10. Sadıqov E.M. Bank əməliyyatları. Bakı, 2010.
11. Zeynalov V. Z. Beynəlxalq maliyyə. Azərənəşr. Bakı, 2010.
12. Zeynalov V. Z. Maliyyə.Azərənəşr. Bakı, 2009.
13. Аббасов А.М., Мамедов З. Ф. Электронизация финансовой индустрии в условиях сетевой экономики. Баку: Азернешр, 2007.
14. Аббасов А.М., Мамедов З. Ф. Цифровизация финансов. – Баку.: БГУ, 2003. - 200 с.
15. Банковское дело. Учебник. М.: Проспект, 2008.
16. Банковское дело Управление и технологии под ред. Тавасиева Учебник 2005. 671с.
17. Банковское дело.под ред. Коробовой Г.Г. - Учебник 2006 -766с.
18. Банковское дело: современная система кредитования.под ред. ЛаврушинМ.- 2007.
19. Банковское дело. МФПА, 2005
20. Банковское дело.под ред. Лаврушина О.И. М.- 2007.
21. Банковское дело.под ред. Коробовой Г.Г. М.- 2006.
22. Банковские риски. Издательство: [КноРус](#), 2008 .
23. Банковский менеджмент. Издательство: [КноРус](#), 2010 .
24. Банковский маркетинг. Издательство:МФПА 2004.

Fənnin öyrənilməsinin və müvəffəqiyyət dərəcələrinin yoxlanılmasına dair attestasiyanın təşkili.

İmtahan sessiyasının təşkili və keçirilməsi qaydaları
İmtahanların gedişi və təşkili «Ali təhsil müəssisələrində kredit sistemi ilə tədrisin təşkili barədə nümunəvi Əsasnamə» və «Kredit sistemi ilə təhsil alan tələbələrin fənlər üzrə imtahanları haqqında Əsasnamə»lərlə tənzimlənir.

Tələbənin fənn üzrə toplaya biləcəyi balın maksimum miqdarı 100-ə bərabərdir. Bu balların yarısı semestr ərzindəki fəaliyyətə, digər yarısı isə imtahanın nəticələrinə görə toplanır. Balların maksimum miqdarı aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilir: 50 bal imtahanın nəticəsinə görə; - 10 bal dərslərə davamiyyətinə görə; 10 bal tələbənin sərbəst işinə görə; 20 bal seminar (məşğələ) və ya laboratoriya dərslərinin nəticələrinə görə; (Eyni fəndən həm seminar (məşğələ) həm də laboratoriya dərsləri nəzərdə tutulduqhalda onların hər birinə 10 bal ayrılır). 10 bal kurs işinin hazırlanmasına və müdafiəsinə görə; (Fənn üzrə kurs işi (layihəsi) nəzərdə tutulmayıbsa, ona ayrılan 10 bal seminar (məşğələ) və ya laboratoriya dərslərinə əlavə olunur. Əgər fənnin tədrisi yalnız mühazirə, seminar (məşğələ) şəklində nəzərdə tutularsa buzaman davamiyyətə və sərbəst işə ayrılmış ballar istisna olmaqla qalan 30 bal tədrisin bu növgöstəricilərinə görə hesablanır. Qrup curnalında dərsdə iştirak etməyən tələbələrə həmin saata «q/b» sorğulara cavabverənlərə müvafiq «bal» dərsdə iştirak edən lakin qiymət almayanlara isə «i/e» yazılmalıdır. Konkret fənn üzrə semestr ərzində toplanmış balın yekun miqdarına görə tələbələrin biliyi aşağıdakı kimi qiymətləndirilir: - 51 baldan aşağı - «qeyri-kafi».

İmtahana görə balların yığılması İmtahanda qazanılan balların maksimum miqdarı 50-dir. İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir. İmtahanın qiymət meyarları aşağıdakılardır:

- 10 bal - tələbə keçilmiş materialı dərindən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.

- 9 bal - tələbə keçilmiş materialı tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun məzmununu açə bilir.

- 8 bal - tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;

- 7 bal - tələbə keçilmiş materialı yaxşı başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzilərini əsaslandırə bilmir;

- 6 bal - tələbənin cavabı əsasən düzgündür;
- 5 bal - tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir;
- 4 bal - tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;
- 3 bal - tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırmağı bacarmır;
- 1-2 bal - tələbənin mövzudan qismən xəbəri var ;
- 0 bal - suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanından topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala əlavə olunmur.

Tələbəyə fənlər üzrə sərbəst işə görə balların müəyyənləşdirilməsi. Ayrı-ayrı fənlər üzrə tələbəyə sərbəst işə görə verilən balın maksimum həddi 10-dur. Tələbəyə fənn üzrə semestr ərzində 10 sərbəst iş tapşırığı verilir. Sərbəst işlərin tapşırıqları müxtəlif formada (mühazirə mövzuları üzrə problem və praktiki xarakterli tapşırıqlar, məsələ, misallar və s.) ola bilər. Həmin tapşırıqlar fənni tədris edən müəllim tərəfindən müəyyənləşdirilir. Hər bir tapşırığın yerinə yetirilməsi 1 balla qiymətləndirilir.

Kollokviumda iştirak etməyən tələbəyə «0» sıfır bal yazılır.